

Keywords: humanism, humanity, humanistic manifestos, modernism, postmodernism, neomodernism, evolutionary humanism, globalization.

* * *

УДК 130.2:168.522

Скопіна С. А.
асистентка кафедри прикладної філософії
та теології, Східноукраїнський національний
університет ім. Володимира Даля
(Україна, Луганськ), kshemam@mail.ru

СВІТСЬКИЙ ОБРАЗ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ В ЛІТУРГІЙНІЙ МУЗИЦІ

Музика здатна як створювати, так і руйнувати, впливаючи на людську душу в якій є все. Людина богоподібна, вона нескінчена по своїй душі, і все в ній можна викликати: і піднесене відчуття і низькість. Музика в цьому сенсі має колосальне значення для виховання і самовиховання людини. А літургійна музика – це живий голос живої традиції, здатний підтримувати в суспільстві високе положення моральності, культури і взаємозв'язку з духовністю.

Робиться спроба філософського аналізу світського образу людини і її взаємозв'язку з музичним мистецтвом церковного богослужіння. Аналізується взаємодія музики і літератури, які одночасно впливають на людину через емоції є потужним засобом впливу на духовний світ людини. Характеризується творчість сучасних композиторів, які вибудовують модель гармонії у сьогоденні, переосмислюючи минуле мистецтво крізь призму сучасної свідомості. Проведено аналіз цінностей, які зможуть викликати богословський інтерес і відродити літургійну свідомість сучасної людини.

Ключові слова: світський образ, людина, музика, церков, літургія, слово, поезія, свідомість, душа, духовність.

У цивілізації існують історичні проблеми і глибокі невизначеності відносно світського і релігійного поглядів на музично–духовну складову природи людської особи і драматичних поворотів історії. Релігійно–антропологічний підхід сприяв тому, що людина зуміла гранично виразити і виявити себе волею Господа. Метою такого підходу є прагнення звільнитися від часових відхилень і драматичних поворотів історії. Світський антропологічний підхід тісно пов'язаний з історичним розвитком і постійно змінною історичною діалектикою, у світському культурному просторі проблема духовності людини виходить з дій самої людини. В цьому відношенні світський образ сучасної людини в музиці формується під впливом історичних творів, тобто людських, як авторитетних джерел. Людство характеризується тим, що само створює духовно–музичні цінності, які не виходять за рамки конкретного періоду часу і створені людиною за час її життя на цьому світі. Останнім часом у сфері суспільної свідомості виникло бажання оживити духовну сторону своєї культурної спадщини і підтвердити, що вона має своє слово, своє вираження для представлення свого власного розуміння зв'язку людської природи в часі з вічністю. Більш того, релігійне коріння культури, зокрема музичної, повинне розглядатися як смисловий центр, який приводить в рух життя, а само поняття “життя” сходиться до Бога, до Творця всесвіту. Божественний зв'язок людини з часом і вічністю розкривається через поетичне слово і сакральну музику.

При всій могутності своїх можливостей музика у всі часи вчилася у поезії. Якщо уважно вслухатися в звучання музичного твору, навіть чисто інструментального, можна розрізнити фрази і речення, вигуки і зітхання – все те, що є приналежністю людської мови. Поезія і музика завжди нерозривно пов'язані. Так свою ритмічну організацію і музичну термінологію: співзвуччя, гармонію, інтонацію, поезія узяла в музики: “слово співає,

а музика сповіщає” (М. Лосський). І література, і музика впливають на людину через емоції, а якщо при цьому ще і відбувається спілкування людини з Богом, то союз цей є потужним засобом впливу на духовний світ людини. Така єдність слова і музики відбувається у співах головного богослужіння Православної церкви – Божественній літургії. Виражаючи піднесену духовність, якою сповнюється релігія, і завдяки художній дії, ці музичні твори отримали додатковий чинник впливу на духовний світ людини. У богослужінні музика наділяється божественною енергією, силою архетипу і набуває значення сакрального символу. Музика запрошує людину в горній світ, при цьому вона повинна відповідати тому, до чого запрошує людину. Якщо людина міняється в Літургії, то вона інакше бачить себе і світ і тому літургійні співи – критерій плідності таїнств. Музика повинна стати тією реальністю, яка перетворює натовп на єдину спільноту.

Слово “літургія” в перекладі з грецької – всенародна справа, суспільне служіння, головна подія, довкола якої розвивалося життя людини. З ним асоціюється явище “ангелоподібного” співу”, який проникає в духовну сутність людини. Незважаючи на те, що література і музика істотно зв'язані між собою, їх взаємодія завжди була складною, особливо в періоди зміни культур в історії. Коли говорять про ті або інші історичні епохи, мають на увазі лише умовне розділення безперервного процесу історії на якісь певні відрізки. Ці історичні фрагменти визначаються на підставі якихось значимих відмінностей між ними, що встановлюються шляхом акцентування уваги на якихось їх виділених ознаках. Якби не було таких відмінностей, ділити історію на епохи не мало б сенсу. Ідея періодизації історії впливає з факту несхожості одного відрізка часу з іншим за сукупністю ознак, і бажання якось систематизувати ці відмінності. Підстави для такої періодизації можуть бути різними, узятими з різних сфер життя. Своєрідну теорію людської історії як послідовної зміни цивілізацій запропонував П. А. Сорокін. Соціокультурою він називає “той суперорганічний світ, той новий всесвіт, створений людиною” [14, с. 38]. П. Сорокін говорить про те, що в будь–якому суспільстві існує характерна система цінностей, яка є “регулювальником людської діяльності, від неї залежать думка, творчість і вірування індивідів кожного суспільства” [14, с. 38]. Також Сорокін вважає, що через “приховані в свідомості індивідів культурні якості (значення, норми, цінності)” [14, с. 38] можна виявити тривалі культурні цінності людства. Таким чином, немає нічого дивного в тому, що сьогодні виникають правомірні питання: яка наша літургійна спадщина? Надихає і чи залучає людину сьогодні церковне Богослужіння? Як розвивається церковна музика, і яке значення вона має для сучасної людини?

Основний напрям сучасної літургійної музики полягає в “дусі”. Закономірність староруської церковної музики, яка була виключно монодичною, випливала з ідеї ангелоподібного співу. У тексті Літургії сказано: “І даждь нам єдиними устами і єдиним серцем славити и воспевати пречестное и великолепное имя Твое!”. У церковному співі переважало сакральне начало, а з появою багатоголосого партесного співу прийшло начало естетичне. У жодному разі не можна заперечувати високої художньої цінності григоріанського хоралу, зба-

гаченого музичним і поетичним матеріалом, що привертає віруючих. Кардинальне питання полягає навіть не у вказівці історичного становлення, а в базовому розумінні літургії. Професор Свято–Сергіївського православного богословського інституту в Парижі, священник Микола Лосський, спираючись на практику різних, переважно східних Церков, намагається дати відповідь на це питання. Літургійна музика подібна до моментів вдиху і видиху, які забезпечують життєдіяльність будь-якого організму. “З точки зору церковного життя всякий час, так або інакше, є літургійним, оскільки кожну хвилину людина покликана бути “зверненою до Бога”, а не замикатися на самій собі” [7, с. 47]. Оскільки все життя віруючої людини має бути літургійним, християнське богослужіння за своєю природою, структурою і змістом повинно бути розкрито Церквою, без повернення до неї, тобто воцерковлення, немислиме духовне відродження. Люди, які переступили поріг храму, мають бути охоплені єдиним поривом і спрямовані до однієї мети, а завдання музики – підсилити ці відчуття. Церква в загальноприйнятому значенні зарахована до загальної категорії – “установа”, яка має негативне значення, оскільки втілює силу і владу, що є аналогом свободи. У релігійному розумінні свобода – це “енергія самовизначення особи у ставленні до етичного закону, який визначає духовний стан людини, її прагнення до божественної гармонії (добра) або дисгармонії (зла)” [12, с. 274]. Віра у слідуванні Ісусу стає лише на бік свободи, а отже, церкву краще вважати антиінституційною. Зіткнувшись із суперечністю людських уявлень про світ, філософсько–рефлексивний розум усвідомлює проблематичність людського пізнання і існування світу, спонукає людину “ставити під знак питання саму себе і зрозумілу для неї дійсність світу” [5, с. 204].

“Свобода людини – її екзистенція. А це впливає з очевидності Бога, оскільки очевидність свободи є показник очевидності Бога” [2, с. 221]. З цього виходить, що і богослужіння не може бути частиною якої–небудь установи, але несе в собі надії і новий реалізм, а літургія розуміється як інструмент нового обітовання. Великого значення в цій новій концепції набуває музика. Збуджуюча сила співу несе в собі ентузіазм і переконливість, які не можуть бути більше досягнуті іншою музикою. В той же час вона формує самосвідомість людей, тому що сповнене духом визнання глибше і ефективніше, ніж лише теорії або мислення, духовне пізнається духом, духовним оновленням. Абсолютно свідомо формується нова “солідарність”, через яку формуватиметься новий народ, який досі називається “народом божим”, але “божим” зараз вже лише з історичним відтінком. Нині втомлені і духовно знесилені душі відвертаються від “духовних енергій музики... і пристосували її до свого стану, хочуть чути її неодмінно в естрадній обробці, щоб утомлений дух продовжував солодко дрімати під гіпноізуючий ритм ударних” [10].

Проаналізуємо цінності, які стали визначальними в новій літургійній свідомості. З одного боку, це підозріле ставлення до церкви як “установи”, яка обіцяє свободу і право на людську гідність. Тому питання про реальну суть людської свободи є спірним. З іншого боку – ця суперечка повертає людину до її суцього коріння, тому що в літургії йдеться дійсно про свідомий порятунок і можливість дістати доступ до справжньої свободи. Цер-

ква занурена в ритм чекання і зустрічі, де Божественна літургія сполучає віруючих в єдину душу. Літургія – дійсне здійснення молитви Господа Ісуса Христа до Небесного Батька: “Да вси едино будут... да будут едино, якоже и Мы” (Ін. 17, 21, 11). Божественна літургія, або Євхаристія – подяка Господу за порятунок роду людського, і вона здійснюється заради людини. Коли в церкві християни причащаються Тіла і Крові Христа, відбувається з’єднання з Богом, з’єднання іманентного і трансцендентного, свята і повсякденності, святого і сакрального, завдяки чому досягається метаноюя, відбувається радикальна перебудова мислення в житті людини, що повертає її до Бога (О. В. Нестерук). Змінюється ставлення до життя і сама людина безповоротно змінюється. Метаноюя повертає людину “до себе” (С. С. Хоружий), “до особистісного пізнання досвіду” (О. В. Нестерук), у цілісній структурі якого музичний досвід будить те начало, за допомогою якого можливе збагнення Вищих сенсів. Одна з фінальних тез “Еннеад” стверджує: “Душа приходить до самої себе. Але бути властивою лише самій собі... означає для душі обернутися в щось, настільки ж вище, ніж суть, як і Бог” (Епп. VI, 9, 11). Теоретик музики Боецій вважав, що саме Бог дав світу гармонію, щоб “досконалі частини злилися в досконале творіння” [15, с. 41]. Як і багато мислителів давнини, Боецій ототожнював поняття гармонії і музики, наприклад у зворотах “гармонія сфер” і “музика сфер” [15, с. 42]. Музика здатна привести до мудрості і набуття гармонії, але для цього людині необхідно поєднати свій розум і свої відчуття при сприйнятті музики. “Ці ідеї Боеція не втрачають своєї актуальності, вони являють собою приховану програму діяльності для кожного композитора, який має бути філософом, за великим рахунком. І всі справжні композитори свідомо або інтуїтивно прагнули і прагнуть до цього” [15, с. 65]. Гармонія звуків закладена в богослужбовому співі, який глибоко відповідає духу людини, що молиться, настільки тісно пов’язаний із словом, що можна говорити тут про “об’єктивізацію” голосу, яка стирає або повністю долає всякий елемент індивідуальної чуттєвості” (Н. Лосський), “суб’єктивну реакцію” (єпископ Іларіон Алфеев), “особисті враження з приводу псалма” (Микола Осоргін) того, хто співає або читає. Інтенсивність звучання голосу “стирає” мелодію, дозволяє здолати об’єктивність настільки, що кожен склад, кожне слово абсолютно зрозумілі всім присутнім, піднесені інтонації народжують розчулення і з’єднують зі Світом Горнім. Але сучасні складання співів інтерпретуються згідно з індивідуально–авторським стилем композитора, його баченням структурно–логічних завдань, які не завжди досягають поставленої мети, – “приводити душу людини в піднесений настрій” (В. Мартинов). Виникає питання: де межа цієї єдиної нитки музики і душі людини, і якою мірою вона удержує провідні тенденції нового часу?

Висловимо припущення, що сьогодні ясно відчувається схильність композиторів–професіоналів до пошуку “самобутнього національного” стилю, тематика розширюється і збагачується новими й індивідуальними композиторськими рішеннями. “Більш того, “той органічний стиль музично–поетичних засобів, який виник на початку століття в творчості ряду композиторів, чия музика широко виконується і високо цінується, набуває

нові форми в авторських стилях російських композиторів” [1, с. 131]. О. Д. Кастальський, російський радянський композитор, говорив, що “храм є храм, а не концертний зал і не вулиця”, і він при цьому чітко сформулював свою думку: “Строгий стиль музики допоможе справі мало, – потрібне строге ставлення композитора до себе і до свого завдання” [1, с. 125]. Багато сучасних композиторів здійснюють цю ідею на практиці. Наприклад, “Російські пристрасті” О. Ларіна, “Пристрасті за Матвієм” митрополита Іларіона, духовні концерти В. Довганя, “Знамення” А. Мікіти, “Христос Воскрес з мертвих” В. Ульяніча та ін. Володимир Мартинов є одним з таких сучасних авторів, який пише музику на богослужбні тексти. Сучасне мистецтво “перетворилось на певну культурну рутину, яка лише відтворює класичні зразки, тобто все це перетворилося на дещо таке, що Пригов визначав поняттям “художній промисел” [9, с. 6]. Так, серед таких “збуджуючих” творів В. Мартинова на духовну тематику зазначимо “Апокаліпсис”, “Плач Ієремі”, “Реквієм”, які виконуються хором, але відносно мови виконання В. Мартинов категоричний: “Церковнослов’янська мова – це мова сакральна. Якщо ми візьмемо навіть пушкінський переклад молитви Єфрема Сіріна і порівняємо її з молитвою Єфрема Сіріна, ми побачимо цю різницю... Літературна пушкінська мова не створена для передачі духовних істин. Це мова світська. Вона дуже добре описує відчуття, думки, філософські концепції, але для вираження богословських положень вона мало пристосована. Це робиться очевидним, якщо порівняти синодальний переклад молитви” [3, с. 65]. Зокрема, музика В. Мартинова вимагає від слухачів не пасивне “слухання”, а проживання в реальному часі і веде до “соборності”.

Отже, виходячи з вищесказаного ми можемо відповісти на наше питання – завжди повинен існувати нерозривний зв’язок між літературою і музикою, і на прикладі творів В. Мартинова можемо сказати це зі всією очевидністю. “Співаюче слово – це полюс духовного Іншого, воно стоїть за протяжністю і динамікою відчуття, що пробуджується і організовує його довкола себе, направляючи лінію його освітленості” [4, с. 249]. Ми повинні мати на увазі, що в біблійському сенсі слова – це більше ніж просто мова, лексика, це ще і творчий факт. Також це означає, що “слово” – це більше, ніж ідея, це дух, який показує, пояснює і звільняє. Тим самим раз і назавжди визначається призначення відношення християнської літургії і Слова: ясність і тверезість. Цей закон є важливим для літургійної музики і його слід розуміти так, що музика, яка служить для “поклоніння в душі і в істині” не може бути ні суб’єктивним відчуттям блаженства, ні легковажною веселістю, а відповідати загальному духовному і вкрай тверезому посланню.

То, як музика стає вірою, є частиною втілення Слова. Якщо в музиці відбувається злиття обох втілень – віра і Слово – це відповідає основним антропологічним і богословським формам. Таке повідомлення може здаватися відрізнаним від музичної дійсності. Але пригадаємо про що говорить Сократ у “Федрі”: “Найбільші для нас блага виникають з шаленства” [13, с. 152]. Для буденної свідомості ця фраза повинна звучати як парадокс. Платон уточнює свій парадокс: “правда, коли воно (шаленство) наділяється нам як божий дар”. Потім він

виділяє “чотири типи цього “божественного шаленства”, які є “божественним відхиленням від того, що звичай прийняте”. За Платоном є чотири типи позитивно оціненого безумства: аполлінійське (пророкування), діонісійське (телестичне, або ритуальне), музичеське (поетичне) і еротичне (любов). Немало форм релігійної сучасної музики покладено на сп’яніння і екстаз – діонісійське – як первісний хаос і вакхічний захват. На тлі ліквідації всіх заборон подібна музика “вбиває” в людстві природжене бажання бути задоволеними звучанням священних звуків. Шалені звуки сучасної музики пригнічують в людині індивідуальність, музика стає захватом і звільненням від власного “я”. Сьогодні ми переживаємо відродження діонісійського в значній мірі в рок– і поп–музиці, яка усуває заборони звичайного дня і дарує ілюзії звільнення серед натовпу і шуму. Ці спокутні практики, чия форма звільнення схожа на отруту повільної дії, є прямо протилежними християнській вірі. Церковні мелодії християнського Заходу, навіть майстерно написані і виконані, в яких представлені елементи вищезазначеної рок– і поп–музики, не можна назвати істинно духовними. У мелодіях цієї музики звучить самовдоволення радість і земний спокій, така музика швидко може стати популярною і успішно впливати на слабкі сторони людської душі. Такі мелодії перетворюють земну Церкву на торжествуючу небесну, у вічне свято, чого на землі бути не повинно, але мелодії християнського Заходу пристосовують церковний спів до вимог і смаків суспільства, йде, так би мовити, в ногу з часом. Звідси і джазова музика і літургійні драми при богослужіннях. Все це є чужим для Православної церкви, яка вважає, що головним у богослужбному співі є споглядання божественного порядку і дотримання його. Як показує дослідження протоієрея Б. Ніколаєва, “споглядання божественного порядку відображає такі властивості Православної церкви, як православна єдність, святість, соборність, вірність апостольському вченню” [11, с. 9]. Староруська співацька культура – це культура сенсу і інтонації, але не форми. Подібна до того, як “іконопис східної церкви прагне вселити створюваний нею образ в горній світ, що простягається над кипінням стихій і пристрастей земного світу, уникаючи асоціацій і відсилає до життя тіла, мотивів тілесності, настільки характерних в протилежність цьому для живопису світського, так само церковний спів східної християнської традиції прагне відвести переживання від кипіння пристрастей в самій душі, більш того, вивести душу з егоцентричного виміру її суб’єктивності” [4, с. 249]. У Цезоріна, який жив у 238 році від Р. Х., знаходимо вражаюче визначення дії музики на людину: “Душі людей – божественні, ... природу свою пізнають через спів” (цит. по В. В. Медушевському).

На сьогодні йде загострена боротьба між світлом і тьмою за чистоту людської душі, а про неї може сказати лише віра. Людина, що дотримується законів божих, буде чиста душею і сила дії музики на неї незаперечна. “Драматичне музичне світовідчуття примушує душу людини проникнути в тимчасову музичну процесуальність, вийти за межі свого “Я”, перевтілитися в музичний твір і стати невід’ємною його частиною” [6, с. 251]. У одній із своїх лекцій, присвячених богослужбному співу і музиці, Володимир Мартинов загострив увагу на тому, що в контексті богослужбного співу головним є

перетворення свідомості. “Якщо не здійснено операцію з перетворення свідомості, то ні про який богослужбний спів мови бути не може. Святий Григорій Синаїт говорив: “Прилюдний спів є вказівка на крик розумний усередині”. Крик – напруга всіх сил. Крик розумний усередині – це крик серця. Звичайно, це Ісусова молитва. Людина повинна спочатку здобувати Ісусову молитву і тільки потім ми зможемо почути справжній богослужбний, молитовний спів” [8]. На жаль, втрата свого коріння, забуття виховної і етичної функції музики, ідеї “обезбожіння” світу і людини в сучасних музичних творах, призвели до зникнення богослужбного співу в деяких слов’янських країнах, зокрема в Україні. Між сучасною людиною і музичним мистецтвом втрачається гармонія душі і розуму. За зауваженням В. Мартинова, “вирішення питання про богослужбний спів – це питання національного виживання”.

У контексті духовної спрямованості богослужбний спів робить свій особливий внесок у збагнення тайників релігійно-духовного буття людини і національного макрокосмосу. Нестійкість, напруженість і необхідність докорінної зміни існуючого становища супроводжується пошуками духовної самоідентифікації. Музична культура з позицій православних християнських основ осмислює і відображає образ світської людини, яка, звертаючись до земного життя, споглядає його як людина, перетворена християнством. Літургійна музика підтримує в суспільстві високий статус моральності і культури, взаємозв’язок і взаємопроникнення з духовністю як складовою людського буття. Метою православ’я і Церкви є воцерковлення світської людини, яке стає початком шляху до порятунку і життя вічного во Христі. А літургійна музика одночасно стає і дорожньою картою цього шляху, і засобом його знаходження.

Список використаних джерел

1. Гуляницкая Н. Заметки о стилистике современных духовно-музыкальных сочинений / Н. Гуляницкая // Традиционные жанры русской духовной музыки и современность. – М.: Композитор, 1999. – С. 117–149.
2. Джалагония Д. Д. Философская вера и философское понимание свободы / Д. Д. Джалагония // Человек постсоветского пространства: сборник материалов конференции. – СПб., 2005. – № 3. – С. 219–226.
3. Катунян М. Параллельное время Владимира Мартынова / Маргарита Катунян // Музыка из бывшего СССР: сборник статей. – М.: Композитор, 1996. – Вып. 2. – С. 41–74.
4. Ланкин В. Г. Смысл и язык духовной музыки православной традиции / В. Ланкин, Е. Ланкина // Вестник ТГПУ: научный журнал. – Томск, 2011. – № 13. – С. 247–253.
5. Лембек К.–Х. “Естественные” мотивы трансцендентальной установки? К проблеме метода в феноменологии / Карл–Хейнц Лембек // Феноменология і філософський метод: щорічник Українського феноменологічного товариства 1999 р. – К., 2000. – С. 195–212.
6. Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики / А. Ф. Лосев // Из ранних произведений. – М.: Правда, 1990. – С. 195–392.
7. Лосский Н. Богословие литургической музыки / Н. Лосский // Живая вода: церковный вестник. – СПб., 2009. – № 9. – С. 46–48.
8. Мартынов В. Молитва и игра: богослужбное пение и музыка [Электронный ресурс] / Владимир Мартынов // Интернет-издание: Татьяна день. – 2012. – Режим доступа: <http://www.taday.ru>.
9. Мартынов В. Пестрые прутья Иакова. Частный взгляд на картину всеобщего праздника жизни / Владимир Мартынов. – М.: Издательский дом “Классика – XXI”, 2010. – 160 с.
10. Медушевский В. В. Христианский взгляд на музыку и музыкальную терапию [Электронный ресурс] / Вячеслав Медушевский // Синергия. – 2013. – Режим доступа: <http://www.sinergia->

lib.ru.

11. Николаева Е. В. История музыкального образования. Древняя Русь. Конец X – середина XVII столетия: Учебник для вузов / Е. В. Николаева. – М.: ВЛАДОС, 2006. – 208 с.
12. Носов С. К. Сентенция светского права в современной православной антропологии / С. Носов // Макарьевские чтения: материалы шестой международной конференции (21–23 ноября 2007 г.); [Отв. ред. В. Г. Бабин]. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2007. – С. 273–276.
13. Платон. Полное собрание сочинений в одном томе / Платон. – М.: Альфа-книга, 2013. – 1311 с.
14. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин; [общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов; пер. с англ.]. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
15. Холопов Ю. Н. Философия гармонии Божия / Ю. Холопов, Р. Поспелова // Гармония: проблемы науки и философии: международный музыкальный культурологический журнал. – Ростов-на-Дону: РГК, 2005. – № 2. – С. 38–66.

References

1. Guljanickaja N. Zametki o stilistike sovremennyh duhovno-muzykal'nyh sochinenij / N. Guljanickaja // Tradicionnye zhanry russkoj duhovnoj muzyki i sovremennost'. – М.: Kompozitor, 1999. – S.117–149.
2. Dzhalongia D.D. Filosofskaja vera i filosofskoe ponimanie svobody / D.D. Dzhalongia // Chelovek postsovetskogo prostranstva: sbornik materialov konferencii. – SPb., 2005. – № 3. – S.219–226.
3. Katunjan M. Parallel'noe vremja Vladimira Martynova / Margarita Katunjan // Muzyka iz byvshego SSSR: sbornik statej. – М.: Kompozitor, 1996. – Vyp.2. – S.41–74.
4. Lankin V.G. Smysl i jazyk duhovnoj muzyki pravoslavnoj tradicii / V.Lankin, E.Lankina // Vestnik TGPU: nauchnyj zhurnal. – Tomsk, 2011. – № 13. – S.247–253.
5. Lembek K.–H. “Estestvennye” motivy transcendental'noj ustanovki? K probleme metoda v fenomenologii / Karl–Hejnc Lembek // Fenomenologija i filosofsk'ij metod: shorichnik Ukrain'skogo fenomenologichnogo tovaristva 1999 r. – K., 2000. – S.195–212.
6. Losev A.F. Muzyka kak predmet logiki / A.F. Losev // Iz rannih proizvedenij. – М.: Pravda, 1990. – S.195–392.
7. Losskij N. Bogoslovie liturgicheskoy muzyki / N.Loskij // Zhivaja voda: cerkovnyj vestnik. – SPb., 2009. – № 9. – S.46–48.
8. Martynov V. Molitva i igra: bogoslužebnoe penie i muzyka [Elektronnyj resurs] / Vladimir Martynov // Internet–izdanie: Tat'janin den'. – 2012. – Rezhim dostupa : <http://www.taday.ru>.
9. Martynov V. Pestrje prut'ja Iakova. Chastnyj vzgljad na kartinu vseobshhego prazdnika zhizni / Vladimir Martynov. – М.: Izdatel'skij dom “Klassika – XXI”, 2010. – 160 s.
10. Medushevskij V.V. Hristianskij vzgljad na muzyku i muzykal'nuju terapiju [Elektronnyj resurs] / Vjacheslav Medushevskij // Sinergija. – 2013. – Rezhim dostupa : <http://www.sinergia-lib.ru>.
11. Nikolaeva E.V. Istorija muzykal'nogo obrazovanija. Drevnjaja Rus'. Konec X – seredina XVII stoletija: Uchebnik dlja vuzov / E.V. Nikolaeva. – М.: VLADOS, 2006. – 208 s.
12. Nosov S.K. Sentencija svetskogo prava v sovremennoj pravoslavnoj antropologii / S.Nosov // Makar'evskie chtenija: materialy šestoj mezhdunarodnoj konferencii (21–23 nojabrja 2007 g.); [Otv. red. V.G. Babin]. – Gorno–Altajsk: RIO GAGU, 2007. – S.273–276.
13. Platon. Polnoe sobranie sochinenij v odnom tome / Platon. – М.: Al'fa–kniga, 2013. – 1311 s.
14. Sorokin P.A. Chelovek. Civilizacija. Obshestvo / Pitirim Sorokin; [obshh. red., sost. i predisl. A.Ju. Sogomonov; per. s angl.]. – М.: Politizdat, 1992. – 543 s.
15. Holopov Ju.N. Filosofija garmonii Bojecija / Ju.Holopov, R.Pospelova // Garmonija: problemy nauki i filosofii: mezhdunarodnyj muzykal'nyj kul'turologicheskij zhurnal. – Rostov–na–Donu: RKG, 2005. – № 2. – S.38–66.

Скопина С. А., ассистентка кафедры прикладной философии и теологии, Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля (Украина, Луганск), kshetam@mail.ru

Светский образ человека и его отражение в литургической музыке

Музыка способна как создавать, так и разрушать, воздействуя на человеческую душу в которой есть все. Человек богоподобен, он бесконечен по своей душе, и все в ней можно вызвать: и возвышенное чувство и низость. Музыка в этом смысле имеет колоссальное значение для воспитания и самовоспитания человека. А литургическая музыка – это живой голос живой традиции, способный поддерживать в обществе высокое положение нравственности, культуры и взаимосвязь с духовностью.

Предпринята попытка философского анализа светского образа человека и его взаимоотношений с музыкальным искусством церковного богослужения. Анализируются взаимодействие музыки и литературы, которые одновременно воздействуя на человека через эмоции, являются мощным средством влияния на духовный мир человека. Характеризуется творчество современных композиторов, которые выстраивают модель гармонии в настоящем мире, переосмыслив прошлое искусство сквозь призму современного сознания. Проведен анализ ценностей, которые смогут вызвать богословский интерес и возродить литургическое сознание современного человека.

Ключевые слова: светский образ, человек, музыка, церковь, литургия, слово, поэзия, сознание, душа, духовность.

Skopina S. A., is a lecturer of the chair “Applied philosophy and theology”, V.Dahl East – Ukrainian National University (Ukraine, Lugansk), kshemam@mail.ru

Secular mode of a man and his reflection in liturgy music

Music is able both to create and destroy influencing the human soul which contains everything. The man is similar the God, by his soul he is infinite, and everything can be aroused: both sublime feeling and meanness. Music in this sense has enormous importance for man's bringing up and his self-development. As for liturgy music it is live voice of a living tradition capable to maintain high level of morality, culture, and interconnection with spirituality in a society.

The attempt of philosophical analysis of secular man's mode and his interconnections with musical art of church divine service has been made. The interconnection music with literature which simultaneously effecting the man through emotions being the powerful means of influence the spiritual man's world is analyzed. The creative work of modern composers who form up the model of harmony in present world having re-grasped the idea of past art through the prism of modern consciousness is described. The analysis of values which can arouse the theological interest and revive liturgy consciousness of a modern man has been done.

Keywords: secular mode, a man, a church liturgy, a word, poetry, consciousness, a soul, spirituality.

* * *

УДК 241.13:261

Фенно І. М.
кандидат філософських наук, асистент кафедри
релігієзнавства філософського факультету,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), fenno@gmail.com

БІБЛІЙНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

Починаючи з ХХ століття екологічні питання активно включаються у соціальні вчення християнських церков. Натомість саме біблійське вчення містить у собі положення та цінності, що забезпечують таку можливість. Тому метою статті є аналіз біблійських основ екологічного мислення. Християнська етика, встановлюючи баланс у співвідношенні людини й природи та підкреслюючи, що усе творіння має єдине покликання – прославляння Творця, надає цінність і людині, і природі, і обох підкоряє вищій цінності – Богу. При цьому людина хоча і розглядається як особлива, звеличена над всім творінням, проте частина загального, взаємозалежного і органічного цілісного світу, у якому природа має свою власну цінність. Основоположні християнські цінності й чесноти дають основу для формування екологічної відповідальності та розвитку екологічної культури.

Ключові слова: екологія, екологічний, християнство, природа, Біблія.

Сучасна епоха характеризується наявністю глобальних проблем, які загрожують існуванню людства. Наукові та технічні зрушення радикально впливають на хід історичного розвитку суспільства, змінюють не лише навколишній світ, викликаючи екологічні кризи, а й систему людських цінностей. Усвідомлення загрози наслідків екологічних проблем спонукає до пошуків їх причин, витоків та шляхів вирішення. Особлива увага звертається на світоглядне та етико-аксіологічне підґрунтя цих проблем, адже все більш усвідомленою стає невідповідність промислово-технічного і наукового прогресу з морально-етичною оцінкою наслідків такого поступу. Тенденції звернення до екологічних проблем спостерігаються у сучасному християнстві. Проте витоки екологічного мислення знаходять своє обґрунтування у біблійському вченні. У теоретичних розвідках Р. Атфілда, с. Бергмана, В. Борейко,

М. Гаврюшин, Т. Горічевої, В. Огудіна, С. Хрїбара подається докладний аналіз еколого-етичної основи християнства. Екологічні аспекти в контексті релігійної філософії та теології стали предметом осмислення В. Байдин, Ж. Бастера, Ю. Куриколова, І. Кучерова, С. Флегонтової та С. Чабанова, які розглядали питання охорони природи як частину християнського віровчення. З огляду на це метою статті є аналіз біблійських витоків екологічного мислення, що дозволяє вже починаючи з ХХ століття активно включати екологічні питання у соціальні вчення християнських церков.

Виокремлення біблійних основ екологічного мислення передбачає докладний аналіз в першу чергу християнської антропології, оскільки саме питання місця людини у світі, мета існування, основні смисложиттєві орієнтації, взаємовідносини з Богом–Творцем, усвідомлення її відповідальності перед Богом стають визначальними для розуміння взаємовідносин в системі людина–природа. Як зазначає А. Горак, християнство стверджує цінність буття, світу і людини, проголошує за цими постулатами визнання, виправдання та зміст свого вчення: буття як прояв всеблагі волі Божої, світ як результат творчої сили Творця, і людина як образ Божий у реальному своєму житті [1, с. 14].

Відповідно до Писання людина має особливе становище і говорити про людину, що є рівнозначною іншим створінням, не можна. Такий погляд притаманний радикальним екологам, які намагаються розвінчати антропоцентристську установку шляхом заперечення уявлень про людину як “вінець творіння”. Особливе значення людини у світотворенні підкреслюється тим, що створенню людини передують небесна рада. Людина відрізнялась від інших створінь тим, що була створена “за образом Божим” (Бут.1:27). Тобто людська природа є принципово іншою, і відрізняється від тваринної своєю богоподібністю. Для людини передбачається інша місія, мета – поєднання з Богом, а тому вона наділяється особливими здатностями і можливостями. Людина прагне вийти за свої межі. “Причому, це прагнення не повинно вилитися в експансію та агресію. Навпаки, будь-яке “завоювання” людини має бути урівноважене і обложено думкою про те, що зроблене руками або головою може бути зробленим на шкоду Бога і життя” [1, с. 124]. Цілком логічно, що Творець поставив таку людину відповідати за Землю. Біблія ніде не називає людину “царем природи”, тому що “Господня земля і що наповнює її, вселенна і всі, що живуть у ній” (Пс.23:1). Бог створив Землю “для проживання” людей, але проживання не означає безроздільну власність. Тому людину, як пише с. Хрїбар, доречніше порівняти з керуючим планети Земля або домоправителем, що несе відповідальність перед її хазяїном – Богом, а для турботи про довіреній “масток” потрібні визначені повноваження, і Господь дає людині владу, заперечувати наявність якої неможливо [2, с. 10]. Відповідно до Біблії, людина є “домоправителем” планети Земля, власник якої – Бог. На відміну від інших живих істот, людина несе відповідальність за те, що відбувається навколо. Відповідно до Писання, справа людини “обробляти і оберігати” землю (Бут.2:15). Отже, у Біблії людина наділяється правами й обов’язками управителя, який неодмінно підзвітний Богу. Повчальний приклад необхідного ставлення до світу згідно з християнським баченням